

STAROVEKÁ LITERATÚRA

(3000 p.n.l-500 n.l)

Rozdeľujeme ju na:

1.Staroveká orientálna literatúra

a) **Sumerská literatúra**-Sumeri vynášli **klinové písmo**

Epos o Gilgamešovi (2000 p. n. l. ,Epos=veršovaná Epika)

Jedna z najstarších lit. pamiatok; asýrsko babylonský hrdinský epos. Urucký kráľ Gilgameš, poloboh(matku mal bohyňa,dostal dary od Bohov-krásu,múdrost' i silu), núti svojich poddaných ťažko pracovať, preto požiadajú o pomoc bohov, kt. vytvorila polodivného človeka Enkidua, kt. žije v stepi so zvieratami a chráni ich. Enkidu prichádza do Uruku, víťazne zápasí s Gilgamešom a spriatelí sa s ním. Vydajú sa do Libanonských hôr, aby zničili krutého obra Chuvavu. S pomocou boha slnka Chuvavu premôžu. Po návrate do Uruku ku Gilgamešovi vzplanie láskou bohyňa Ištar. Gilgameš ju odmietne a za trest prichádza na zem nebeský býk. Gilgameš s Enkiduom ho zabijú, čím ju Enkidu urazí, privolá jej kliatbu a zomiera. Po smrti priateľa Gilgameš hľadá tajomstvo večného života. Vydá sa na púšť za Utanapištimom, jediným predkom, kt. bohovia obdarili nesmrteľnosťou po tom, čo prežil potopu sveta v lodi. Gilgameš nezíska nesmrteľnosť, pretože nevydrží bdieť 6 dní a 7 nocí, a keď neskôr vyloví zo dna oceánu rastlinu nesmrteľnosti, zožerie mu ju had. Záverečná časť eposu obsahuje rozhovor medzi Gilgamešom a Enkiduovou dušou, vyvolanou z podsvetia, v kt. sa Gilgameš dozvedá o pochmúrnom živote po smrti. Prínos eposu: **lepšie je mať priateľov ako nepriateľov; svojimi skutkami je človek nesmrteľný.**

b) **Hebrejská literatúra** (od 12. storočia p.n.l)

c) **Indická literatúra** (2 tis. p.n.l)

Epos Mahabharáta (4.stor.p.n.l-napísaný **Sanskrtom**)

Sanskrt je starý indoárijský jazyk,používal sa už 2 500 rokov p.n.l-význam ako Latinka pre Európu.

Mahabhárata (400 p.n.l.) - hrdinský epos

Bratovražedný boj o trón medzi Kuruovcami a Pándouvcami, potomkami kráľa Bharátu. Dominuje motív spravodlivosti.

Rámájana (400 p. n. l.)

Trag. údel kráľovského syna Rámu a jeho ženy Sítý. Popri rozprávkovom svete indickej mytológie (bohovia, démoni...), exotickéj prírody, osobitý ráz dodáva tomuto dielu morálny svet, v kt. sa pohybujú hl. postavy deja (cnosť, pokora, oddanosť, ženina vernosť a nevina, sebaobetovanie).

2.Staroveká antická literatúra

Antika je súhrnný názov pre gr. a ríms. starovek a jeho kultúru. Základnou filozofiou je racionalizmus. Rozvíjala sa otrokárska demokracia (vláda otrokárov; otrok nie je považovaný za človeka). Základná veda: naturalistická mytológia – pokúšala sa racionálne vysvetliť vznik sveta. Čo rozumom vysvetliť nedokázala pripísala bohom. Ideál: kalokagatia – harmónia tela a duše, rozumu a citu. Heslo tohto obdobia: “Ži a užívaj!” (Viva et carpe). Človek a príroda žili v symbióze. Bohovia mali ľuds. vlastnosti, boli mladí a ovplyvňovali konanie ľudí.

2.1. **Grécka literatúra** (800 p.n.l-500 n.l)

a) LYRIKA

- pôvodne označovala len tie piesne, kt. sa spievali so sprievodom hudby (najskôr to bola lýra – odtiaľ je názov lyrika, neskôr písťala)
- **Anakreon** – písal hravú, ironickú poéziu, tzv. **anakreonskú poéziu**(oslava vína,vínne opojenie)
- **Sapfó** (630-570 p.n.l.) – vo svojom dome na ostrove Lesbos učila mladé dievčatá a zasvätila svoj život službe bohom a umeniu. Oslavovala milostný vzruch i smútok z nenaplnenej túžby. Byzantskí spisovatelia považovali jej tvorbu za neprístojnú a v 11.str. ju spálili. Zachovala sa 1 celá báseň, **Modlitba k Afrodite**.

b) EPIKA

Homér (9.str. p.n.l.): Ilias a Odysea

Ilias –zachytáva posledných 51 dní trójskej vojny. Vojnu medzi Trójou (Ilion) a Spartou vyvolal syn trójskeho kráľa Priama, Paris, kt. uniesol Helenu, krásnu dcéru spartského kráľa Menelaa. Téma: hnev najväčšieho gr. bojovníka Achillea, Péleovho syna. Keď mu veliteľ gr. vojska, mykénsky kráľ Agememmon, vzal jeho zajatkyňu, dcéru Brisea, prestáva bojovať. Tým dochádza k zákl. konfliktu. Postupne sa predstavujú poprední gr. a trójski bojovníci. Sú tu vykreslené aj niektoré mytologické príbehy. Trójanovia získajú v boji prevahu a ich postup zastaví až Achillov priateľ Patroklos v Achillovej výzbroji. Patrokla zabíja trójsky princ Hektor. Achilles sa mstí za jeho smrť a v súboji s Paridom zomiera(strela z luku do jediného nechráneného miesta-do päty). Do deja zasahujú aj gr. bohovia. Achilles sa pred veštbou (má zomrieť vo vojne) schováva medzi kráľovskými dcérami.

Odysea - dej sa odohráva na sklonku 10.roka po skončení trójskej vojny. Odysseus sa vyznamenal už pod hradbami Tróje najmä tým, že dal postaviť obrovského dreveného koňa, do kt. sa ukryli najlepší grécki bojovníci a takto pomocou ľsti dobyli a zničili hrdinské mesto. Vojna v starovekom epose je však meraním síl smrteľníkov a zábavou bohov. Oni môžu rozvážne i rozmarne meniť osudy ľudí. Z ich vôle sa vš., čo sa mali zachrániť, sa dávno vrátili do sv. domovov. 1, komu bohovia dlho nedožičili vrátiť sa, bol itacký kráľ Odysseus. Jeho návrat je dlhá, ťažká a úmorná cesta plná nečakaných zvrátov a nebezpečenstiev. Je to cesta v znamení priazne i nepriazne bohov. Odysea stíha hnev Poseidona a ochraňuje moc Athény. Je to predovšetkým poéma o mori a námorných dobrodružstvách, popretkávaných mytologickými a fantastickými motívami a postavami, no aj oslava šikovnosti hl. hrdinu a vernosti jeho Penelopy,ale aj odvahy syna Telemacha,ktorý je po celých 10 rokov po boku matky.Odysseus: výnimočný, prefíkaný, ľstivý, vytrvalý, múdry, prekonáva ostatných.Jeho racionálne zmýšľanie sa dostáva do konfliktu s iracionálnosťou-Bohovia,fantastické bytosti. Homér spája racionalizmus a iracionalizmus, chce ukázať napredovanie človeka, jeho výnimočnosť.

Ezop (6.str. p.n.l.) - podľa ústnej tradície bol pôvodne otrokom a do Grécka prišiel z Trácie alebo z Frýgie. Väčšina jeho **bájok**, kt. sa mu pripisujú, sa odohráva vo svete zvierat.Zieratá konajú ako ľudia a také aj majú vlastnosti.Ezopove bájky majú zásadný mravoučný charakter,obsahujú **alegóriu**(skrytý význam s ponaučením). V mnohých bajkách vystupujú aj ľudia, kt. sú typizovaní podľa vonk. vzhľadu, stavovskej príslušnosti alebo povolania. S postavami bohov, kt. konajú ako ľudia, prenikajú do gr. bajok prvky mytológie.

c) DRÁMA

Sofokles (496-406 p.n.l.): Kráľ Oidipus a Antigona

Kráľ Oidipus: dram. skladba o trag. konflikte ľud. vôle s nepoznanými silami spol. života. Je to tragédia hrdinu usilujúceho sa za každú cenu uniknúť osudu, kt. mu pripravili bohovia. Oidipus je dieťaťom tébskeho kráľa Laiosa a Iokasty. Podľa veštby sa má Oidipus stať otcovrahom a mužom vl. matky. Preto rodičia odnesú syna do lesa, aby ho roztrhali divé zvery. Dieťa však nezahynie a po rokoch sa dozvedá, že tí, kt. ho vychovali, nie sú jeho rodičia. Preto sa vráti do Téb. Nakoniec sa veštba naplní. V tomto diele opisuje obraz patriarchálnej spoločnosti silne ovplyvnenej náboženstvom. Oidipovský komplex: prílišné viazanie sa na matku. Dej sa odohráva **pred Antigonou=Oidipova dcéra**

Antigona: téma: riešenie otázok o najzákladnejších ľud. právach.

Zákl. rozpor: dodržiavanie ľud. a božských zákonov a ich porušovanie. Vojna medzi Oidipovými synmi Polyneikom a Eteoklom sa skončila smrťou bratov. Rozdelí ich túžba po moci. Ich nástupca Kreon dá Eteokla ako obrancu vlasti pochovať so vš. poctami, ale pod hrozbou trestu smrti zakáže to isté urobiť s telom vlastizradcu Polyneika. Antigona, sestra mŕtvych, nedbá na jeho zákaz, hoci ju jej sestra Isména odhovára. Považuje ho za odporujúci božím zákonom. Posype pohodené telo brata prstou a vykoná príslušné obrady. Keď ju pri tom pristihne Kreon, prikáže ju zaživa zavrieť do skalnej hrobky. Antigona sa bráni slovami: “Útoi synechthein, alla symfilein efýn - Len lásku viem zdieľať, nie však nenávidieť”. Márne prosí Kreona o rozvahu náčelník zboru i vl. syn, Antigonin snúbenec Haimon. Až výstraha veštca Teiresia ho presvedčí, aby odvolal sv. zákaz a ponáhlal sa Antigonu oslobodiť. Je však neskoro a poslovia prinášajú krutú správu: Antigona sa obesila. Po nevydarenom pokuse napadnúť svojho otca sa zúfalý Haimon prebodne mečom. Samovraždu spácha aj jeho matka Eurydika. Dej nie je motivovaný zásahmi vyšších božských síl, odohráva sa výrazne na rovine medziľuds. vzťahov. Jeho vnútr. dynamiku určuje chápanie sveta ako objektívneho poriadku, kt. si bezpodmienečne vyžaduje, aby sa zachovala jeho rovnováha. Proti sebe teda stoja autorita št. moci a mužskej, azda až egoisticky seabedome odhodlaná obetovať sv. život v mene nepísaných zákonov ľudskosti. Cieľom Antigony: ukázať prežitok tyranskej vlády. Sofokles využíva metódu kontrastu – Polyneikos – Eteokles, Antigona – Isména, Kreon – Haimon. Antigona je oveľa vyrovnanejšia ako Homérovi hrdinovia. Antigona je spočiatku nevyrovnaná, no na konci je schopná veľkých činov-až na slabošskú samovraždu. **Význam:** nemáme žiť v tieni minulosti, ale hľadiť do budúcnosti. Pravdu možno hľadať aj u žien, či u mladších. Nie vždy je rozhodnutie najvplyvnejšieho aj najsprávnejšie. Nie vždy má pravdu Otec pred svojimi deťmi.

Aischylos (525-456 p.n.l.) – Pripútaný Prometheus, Oresteia

Pripútaný Prometheus: hl. hrdina sa stáva mytologickým darcom rozumu, kt. povzniesol ľudstvo ku kult. životu. Za služby preukázané ľudom je Prometheus odsúdený na mučenie: božský kováč Hefaiosťos ho na Diov rozkaz prikuje ku skale. Hefaiosta pritom sprevádzajú 2 alegorické postavy – Moc a Sila. Zeus stavia proti Prometeovi len hrubú silu. A Diov prisúdil črty gr. “tyrana”: je nevďačný, ukrutný a pomstivý.

Euripides (485-406 p.n.l.) – Trójanky, Ifigénia v Tauride, Medea

Aristofanes (445-406 p.n.l.) – Oblaky, Jazdci, Lysistrata. Je kritickejší, čo však vyplýva aj zo špecifika komédie ako dram. žánru.

2.2 **Rímska literatúra** (3 stor. p.n.l-5 stor. n.l)

a) **DRÁMA**

Titus Maccius Plautus (250-184 p.n.l.) námety na sv. komédie čerpal z každodenného života, no ich dej sa odohrával v gr. prostredí, najčastejšie v Aténach. Spol. atmosféra deja však bola výlučne rímska. Platí to v plnej miere aj o Plautovej komike, humore, kt. má pôvod v domácom ľudovom divadle. Jeho najhodnotnejšie diela sú **Komédia o hrnci, Pseudolous a Chvastavý vojak.**

b) EPIKA

Na rozvoj ríms. epiky mala osobitný vplyv intenzita spol. a polit. života v starovekom Ríme. Tento rozvoj sa začal pozvoľným vzostupom **rečníctva** a **dejepisectva**. Za jedného z najväčších rečníkov sa považuje **Marcus Tullius Cicero** (O štáte, O zákonoch, O senáte...), v **historiografii** sa presadil **Gaius Julius Caesar**.

Z filozof. prác je najznámejšie dielo O podstate sveta, v kt. autor Titus Lucretius Carus vysvetľuje a obhajuje **Epikurovu filozofiu** (učenie starogréckeho filozofa materialistu Epikura, vidiaceho šťastie človeka v cnosti a v rozumnom užívaní života).

Publius Vergílius Maro (70-19 p.n.l.)

Epos Aeneas-pokračovanie Iliady. Po skončení trójskej vojny hľadá trójsky hrdina Aeneas so svojimi druhmi, otcom a synom na príkaz bohov novú vlasť. Prenasleduje ho hnev bohyně Junony, a preto, podobne ako Odyseus, roky blúdi morom, až sa napokon po bojoch s italskými kmeňmi usadí v Latii, ožení sa s dcérou kráľa Latinov Laviniou a zakladá v novej vlasti nový rod, z kt. vzídu rímski panovníci, Caesar a Gaius Augustus (požehnaný), ktorým Vergilius svoje dielo venoval, sú potomkami 1. Aeneovho syna Jula. V Aeneovi Vergilius stelesnil rímsky ideál osobnej dokonalosti (hrdina, kt. uprednostňuje potreby spoločnosti pred osobným blahom), naplnil dielo myšlienkou túžby po mieri a dal mu taký umelec. tvar, že z neho vychádzala celá ďalšia rímska i európska literatúra, najmä poézia.

c) LYRIKA

Publius Ovídius Naso (43 p.n.l.-18 n.l.)

Písal milostnú poéziu, spracúval námety z gr. a ríms. mytológie a básne o vyhnanstve

Lásky – kniha ľúb. elégií, to znamená básní smutného obsahu, žalospevov. Ospevuje ľahkú, zábavnú a dobrodružnú hru, ktorou si mladí Rimania spestrovali život.

Listy heroín – 21 fiktívnych milostných listov slávnych mýtických hrdiniek, písaných svojim vzdialeným mužom.

Umenie milovať – usmerňuje v nich mladých mužov a ženy, ako si majú získať a udržať lásku. Radí im, ako sa najlepšie vystrojiť a zapôsobiť.

Metamorfózy – 250 gr. a ríms. bájí, kt. jednotným motívom je motív premeny, odmena alebo trest za skutky. Rozprávanie začína opisom vzniku sveta zo začiatočného chaosu a končí premenou Caesarovej duše na kométo.

Publius Cornelius Tacitus (55-120 n.l.)

Ťažisko jeho spisovateľskej činnosti je v dvoch veľkých histor. dielach, v **Letopisoch** a **Dejinách**. Letopisy (Annales) sa zaoberajú obdobím od nástupu Tiberia (14 n.l.) do Neronovej smrti (68 n.l.). Dejiny (Historiae) nadväzujú na Letopisy a končia sa Domitianovou smrťou (96 n.l.). Obe diela tvorili celok 30 kníh, z ktorých sa zachovala asi polovica.

Publius Vergílius Maro (70-19 p.n.l.)

- **Bucolica** – pastierske idyly
- **Georgica** – roľnícke spevy

Krása roľníckeho života – Vergília priťahuje na roľníckom živote, vzdialenosť od zbraní, pokoj, život čo nepozná klamstvá, živé jazerá, lahodný spánok, hojnosť imania, skromná a pracovitá mládež, starci sú v úcte.

Horatius Flaccus Quintus (65-8 p.n.l.)

Vybral si žáner **Ódu-oslavnú básneň**. Vydal svoje básne pod názvom **Ódy**.

Oslavuje v nich lásku, pokoj, mier práve v čase, keď po Caesarovej smrti (44 p.n.l.) zúria vojny. Učí človeka, že pre šťastný život stačí málo. (**Šťastne si z mála žijeme**) Třeba si vážiť príbytok po starých rodičoch, mať čisté svedomie a dobrý spánok